

УДК 323.29: 94 (37) (=1. 37)

Знову про прабатьківщину етрусків

Янко А. Л.

У статті піддано критичному аналізу праці російського вченого О. Й. Немировського, метою яких є спроба відшукувати прабатьківщину етрусків на південному узбережжі Малої Азії. Автор не погоджується з його висновками, що предки етрусків прийшли на Апеннінський півострів як цілком сформований на якійсь прабатьківщині етнос, і спростовує найбільш неважливі аргументи дослідника.

Ключові слова: етруски, хети, Памфілія, історіографія.

Питання прабатьківщини етрусків дотичне більш широкій проблемі етногенезу цього стародавнього народу. Довгий час вона не мала позитивного вирішення. У широко розповсюдженому трактуванні цієї проблеми знаходимо приголомшливу сучасну – й у своїй основі антикварну – залежність від античної літературної полеміки, котра ніколи не припускала беззастережного дослідження того, що відбувалося в реальності.

Дійсно, дискусія з приводу походження етрусків сягає ще античної доби. Немає сенсу наводити всю історіографію питання, щоби зрозуміти, що деякі науковці опинилися у певній залежності від цієї міфологізованої полеміки [2, с. 54; 5, с. 106; 8, с. 34; 12, с. 9, 29, 44-45, 77; 13, с. 168-171; 29, с. 178-181; 35, р. 63; 52, р. 174; 54, Sp. 745; 55, р. 821-823; 57, S. 65; 63, р. 16].

Сучасна історична наука дещо змінила акценти у вирішенні цієї непростой проблеми. Сьогодні дослідники віддають перевагу не походженню, а формуванню етрусського етносу на італійському ґрунті за участю декількох етнічних компонентів, у тому числі й східних [9, с. 26, 36; 10, с. 119; 20, с. 16-61; 22, с. 759; 23, с. 12; 26, с. 414; 28, стб. 673; 32, с. 24-27; 34, S. 18; 39, р. 26; 40, р. 47, 50; 42, р. 58-61, 65; 48, р. 39; 58, р. 260; 59, р. 19; 60, S. 34; 62, р. 639; 64, р. 140].

Однак в останні роки старі підходи отримали нове життя. Тим більше, автором «нової старої» концепції був учений, який у свій час підтримав теорію формування етрусків [20, с. 16, 61], що було

©А. Л. Янко, 2014

відзначено в російській історіографії як важливе досягнення [21, с. 169].

Метою нашої роботи є критичний огляд наукових праць О. Й. Немировського, що були присвячені пошукам прабатьківщини етрусків. Треба виявити, чи вдалося досліднику віднайти прабатьківщину етрусків і, взагалі, чи можливо це.

Давній прихильник «східної адреси» прабатьківщини етрусків [16, с. 103-104; 17, с. 68; 20, с. 16-61], О. Й. Немировський отримав схвальні відгуки від своїх російських колег-однодумців щодо оригінальної концепції етрусського етногенезу [13, с. 168-171; 21, с. 169; 29, с. 178-181]. Його не можна звинуватити у непослідовності: в останніх своїх творах він також приділив увагу пошукам східної прабатьківщини етрусків, і вони «завершилися» на заході Малої Азії [15, с. 274-277; 18, с. 292-294].

Ще в 1986 р. у Богазкеї (Туреччина) археологи знайшли бронзову таблицю з угодою хетського царя Тудхалії IV зі своїм кузенем Курунтою, що окреслювала кордони країни «Tarḫuntašša». У тексті (Bo 86/299, kol. I, § 8, 61-64) згадуються річка «Kašaraja» (класичний ὁ Κέστρος, Cestrus, нині Аксу Чайї) та місто «Parḫa» (класичне ἡ Πέρρη, біля Анталії). Хетологи локалізували Тархунтасу у Памфілії на півдні Анатолії [37, р. 9; 43, р. 137; 44, р. 507; 56, р. 289-290]. Існувала версія про Тархунтасу як горну Кілікію [1, с. 70; 66, р. 72], але вона не набула популярності.

О. Й. Немировський почав ототожнювати назви річки Кастрайя та етрусського міста Кішрі (Цере, нині Черветері), а назву міста Парха – з найменуванням порту церитів Пірги (нині Санта Севера) [17, с. 275; 20, с. 293]. Назва країни за лувійським позначенням бога бурі Тархунта кореспондувала з ім'ям героя етрусських міфів Тархона (епоніма міста Тарквінії). Останню обставину дослідник вважав «найбільш вагомим аргументом» на користь спорідненості етрусків і мешканців Тархунтаси [15, с. 276; 18, с. 293].

Спекулятивне нарощування «сходжень» імен героїв різних індоєвропейських міфів незмінно закінчується ототожненням хетського бога Тархунта з героєм російських казок сумнівної давнини Тархом Тараховичем [24, с. 77]. Тому треба звернутися до праць лінгвістів, які в змозі пояснити етимологію імені «Тархон». Вони одностайні у тому, що ім'я бога бурі походить від хетського дієслова «tarḫ-» (перемагати) [6, с. 13; 27, с. 49; 31, с. 167]. При цьому маргінальною виглядає запропонована Я. В. Мельничуком

[11, с. 195] паралель між «етруським Tarquinius» (насправді, це латинська передача етрусського імені «tarχunies» (СІЕ, № 5275) – А. Я.) та осетинським «tærxon» (суддя), що походить від хетського «*tark-» (перекладати, тлумачити) (насправді, «tarḫ-» (перемагати) – А. Я.).

У свою чергу, визначено зв'язок цієї основи і грецького дієслова ταρχύω «я ховаю», яке використовувалося в «Іліаді» у контекстах, пов'язаних із поховальним обрядом [4, с. 127; 31, с. 168; 41, р. 1095; 49, S. 859]. Як зазначалося у дослідженні Б. Д'Агостіно, етруски багато чого запозичили із грецького гомерівського поховального обряду [45, р. 10-11, 13-15, 17]. Чи не легше приписати роль культуртрегерів реальним грецьким колоністам і негоціантам, а не міфічним переселенцям із Памфілії?

Взагалі, гіпотеза О. Й. Немировського багато в чому спиралася на легенди. Лідійська версія Геродота (I, 94) не набула підтвердження, тому він використав перекази Геродота і Страбона про походження памфілійців від еллінів, що розсіялися з-під Трої (Herod., VII, 91; Strab., XIV, 4, 3). В історичній реальності цьому відповідали, на його думку, розпад Мікенського царства та нашестя «народів моря», у складі яких були й предки етрусків, на Хетську державу [15, с. 277; 18, с. 294].

Зрозуміло, однієї легенди і співставлення двох назв замало для знаходження прабатьківщини цілого народу. Якщо слідувати за логікою О. Й. Немировського, етруски також могли би бути вихідцями з Арцави (області навколо майбутнього Ефеса, де протікала річка ὁ Κάυστρος, що «кореспондує» з Kaštaraja), адже там у новохетський період правив цар на ім'я Тархундараду [1, с. 79; 51, р. 682] («паралель» з Тархоном).

Слід відзначити, що нещодавно відкриті в Туреччині написи (фінікійсько-лувійська білінгва та лувійський ієрогліфічний) дозволяють припустити існування на південному сході Анатолії у період раннього залізного віку двох держав, (Ах)хіяви та Палістин, що засновані, відповідно, ахейськими греками та філістимлянами ще на початку XII ст. до н. е. [25, с. 43]. Останні утворили потім конфедерацію міст-держав у Ханаані (1 Цар., 6, 18), який отримав від їхнього імені назву «Палестина». Це доводить, що провідні з «народів моря» на Захід не переселялися. Крім того, Р. Тайкот у своєму детальному дослідженні не знаходив переконливих доказів на користь переселення і Teresh (турша), «кандидатів» на роль

пращурів етрусків, до Італії між XII та IX ст. до н. е. та не вбачав зв'язку між ними та расеннами Етрурії [65, р. 75-76].

Міркування О. Й. Немировського почалися з назви церитського порту οἱ Πύργοι. Він виходив із того, що вона походить від хет. «rakku» (високий) і має відношення до «беззаперечної пеласгійської лексики» [20, с. 29]. Однак лінгвіст Л. О. Гіндін, на працю якого посилався етрусколог, був якраз супротивником такого погляду, вбачаючи в цьому слові лише запозичення з хетського [3, с. 204; 4, с. 154]. А нещодавно В. Л. Цимбурський взагалі відмовився і від останнього твердження, довівши чисто грецьку етимологію даного терміну [30, с. 10]. Тож οἱ Πύργοι та Παῖθα (ἡ Πέρυθη) споріднені лише у тому, що належать до індоєвропейських мов.

Гідронім Кастарайя, дійсно, дещо співзвучний назві етрусського міста Цере (грец. Καίρε, Καίρέα, Καίρητα; лат. Caere). Але О. Й. Немировський вбачає цю гармонію не в етруському, як могло здаватися логічним, а в пунійському написі з Пірг кінця VI ст. до н. е.: kysry' (СІЕ, № 6316, ст. 4). Самому досліднику, який у співавторстві з В. Л. Цимбурським написав статтю за чверть століття до проголошення «памфілійської» гіпотези [19, с. 6], був відомий той факт, що оригінальна назва міста невідома, згодом її відновлюють як «сеізга» за одним із етруських родових імен (TLE, № 903; ThLE, р. 101). Однак, на відміну від анатолійського Перге, воно було розташоване не на березі річки, а сполучалося з узбережжям, де знаходилися Пірги, дорогою [64, р. 34, 159].

О. Й. Немировський підкреслював також, що іншою назвою етрусського міста було ¹Agulla і ця назва пеласгійського походження [20, с. 28]. Він надто сприйняв на віру анекдот, який переповів Страбон, про те, як легендарні пеласги вітали тірренів, що взяли в облогу їхнє місто, грецькою мовою: «Caere!», що і стало, буцімто, його етруською назвою (Strab., V, 2, 3), хоча більш ранні автори, Геродот і Фукидід, вважали мову пеласгів варварською (Herod., I, 57; Thuc., IV, 109, 4).

Намагаючись пояснити назву ἡ Ἄγυλλα, дослідник також посилався на словники Суді та Гесихія (σ. α. Ἄγυιεύς), де, немовби, говориться про пеласгійського бога Аполлона Агієя (охоронця доріг, вулиць, поселень), те саме він приписував і Павсанію (I, 31, 6; II, 19, 8) [20, с. 28]. Насправді в уривках немає згадок про пеласгів, а йдеться лише про вірування греків. Епіклеса походить від цілком грецького слова ἄῆ ἀγυιά (вулиця, дорога, поселення, місто). Тож

міста Агілла і Пірги мають грецькі назви. Очевидно, це пов'язано з давніми контактами етрусків із Дельфами, адже церити зверталися до оракула та мали там скарбницю (Herod., I, 167; Strab., V, 2, 3; IX, 3, 8). Нічого немає дивного в тому, що греки називали чужоземне місто на свій лад, тим більше, що грецькі мореплавці і купці часто зупинялися в етруських портах.

Отже, якщо навіть зосередитися лише на топоніміці, все одно версія про існування тереш-турша у Памфілії та їхнє переселення до Італії виглядає непереконливою.

Однак варто звернутися до порівняння матеріальної культури Памфілії та Етрурії. Цере та Пірги активно досліджуються археологами, а місто Перге давно відоме як археологічна пам'ятка античної доби. Довгий час там не знаходили артефактів докласичного періоду. Розкопки акрополя Перге (ведуться з 1994 р.) свідчать про наявність тут поселення починаючи від пізнього неоліту і ранньої бронзи, V-IV тис. до н. е., але наявність міста хетського періоду не простежується [38, р. 538; 50, р. 387]. Проте знайдено зразки кераміки середнього і пізнього бронзового віку традиційного південно-західного анатолійського типу та незначні рештки мікенської і субмікенської кераміки.

Відносно Цере і Пірги слід вказати на побутування тут у часи міфічного «переселення» етрусків археологічної культури Протовілланова, що відповідає фіналу бронзового віку Італії (XII – X ст. до н. е.) [64, р. 34-36, 159-160]. Спільного зі старожитностями хетів і мікенців вона не виявляє. Пірги як поселення починалися ще з бронзового віку, але як порт відомі лише з VII ст. до н. е.

Єдиною «зачіпкою» для прихильників «східної тези» може слугувати ваза біконічної форми без горловини (рідина потрапляла лише через носик) жертовного призначення періоду середнього бронзового віку [61, S. 275, abb. 7, a-b]. Як відомо, ознакою поховального обряду археологічних культур Протовілланова і Вілланова слугували урни біконічної форми для попелу покійників, що були піддані кремації. Однак посудина з акрополя Перге має висоту 15,6 см і місткість 350 мл, аналоги таких кухлів відомі лише у старожитностях Кіпру [61, S. 276]. Італійські оссуарії набагато більшого розміру (27-64 см висотою), мають відкриту горловину і призначені не для жертовної рідини [14, с. 143-144].

Таким чином, ніщо не вказує на спорідненість мешканців анатолійського Перге і етруських Пірг та Цере. Неможливо також

простежити шлях тірсенів до Італії. Найлегше вважати, що після невдалої акції в Єгипті певна група цього «народу моря» осіла на Лемносі, де й до нашого часу знаходять залишки письма їхньою мовою, до речі, найбільш близькою до етруської [7, с. 336-337; 23, с. 236; 36, Sp. 1919-1922; 46, р. 3; 47, р. 26; 53, р. 580]. Очевидно, етруски і лемносці були залишком колись великої сім'ї неіндоєвропейських споріднених мов [33, с. 5, 9].

У підсумку треба визнати, що О. Й. Немировський не зміг довести, що прабатьківщина етрусків знаходилася у Малій Азії та на прилеглих до її північно-західного узбережжя островах.

Примітки

1. *Антология источников по истории, культуре и религии Древней Греции* / Авдеев А. Г., Бадер А. Н., Гвоздева И. А. [и др.] ; под ред. В. И. Кузищина. – СПб., 2000. – 608 с.
2. *Блок Р. Этруски. Предсказатели будущего* / Р. Блок ; [пер. с англ. Л. А. Игоревского]. – М., 2004. – 189 с.
3. *Гиндин Л. А. Гомер и история Восточного Средиземноморья* / Л. А. Гиндин, В. Л. Цымбурский. – М., 1996. – 327 с.
4. *Гиндин Л. А. Язык древнейшего населения юга Балканского полуострова. Фрагмент индоевропейской ономастики* / Л. А. Гиндин. – М., 1967. – 198 с.
5. *Ельницкий Л. А. Возникновение и развитие рабства в Риме в VIII-III вв. до н. э.* / Л. А. Ельницкий. – М., 1964. – 288 с.
6. *Иванов В. В. Хеттский язык* / В. В. Иванов. – М., 2001. – 296 с.
7. *Кречмер П. Тирренские надписи Лемносской стелы* / П. Кречмер // Тайны древних письмен. Проблемы дешифровки. – М., 1976. – С. 336-337.
8. *Луцатто Дж. Экономическая история Италии* / Дж. Луцатто ; [пер. с ит. М. Л. Абрамсон]. – М., 1954. – 456 с.
9. *Макнамара Э. Этруски. Быт, религия, культура* / Э. Макнамара ; [пер. с англ. Т. Е. Любовской]. – М., 2006. – 192 с.
10. *Мансуэлли Г. Цивилизации Древней Европы* / Г. Мансуэлли ; [пер. с фр. Е. Абрамовой]. – Екатеринбург, 2007. – 560 с.
11. *Мельничук Я. В. Рождение римской цензуры: Исследование античной традиции в области истории гражданского управления Древнего Рима* / Я. В. Мельничук. – М., 2010. – 381 с.
12. *Модестов В. И. Введение в римскую историю* / В. И. Модестов. – СПб, 1904. – Ч. 2. – 162 с.
13. *Молчанов А. А. [Рец.]* / А. А. Молчанов // ВДИ. – 1986. – № 3. – С. 167-177. (рец. на кн.: Немировский А. И. Этруски. – М., 1983. – 261 с.).

14. Монгайт А. Л. Археология Западной Европы / А. Л. Монгайт. – М., 1974. – Т. 2. – 407 с.
15. Немировский А. И. Загадки этрусских надписей / А. И. Немировский // Вопросы эпиграфики. – М., 2008. – Вып. 2. – С. 254-277.
16. Немировский А. И. История Древнего мира: Античность: в 2 ч. / А. И. Немировский. – М., 2000. – Ч. 1. – 448 с.
17. Немировский А. И. История раннего Рима и Италии. Возникновение классового общества и государства / А. И. Немировский. – Воронеж, 1962. – 299 с.
18. Немировский А. И. Нить Ариадны. В лабиринтах археологии / А. И. Немировский. – М., 2007. – 432 с.
19. Немировский А. И. Ф. Энгельс о римском роде и некоторые проблемы современной этрусологии / А. И. Немировский, В. Л. Цымбурский // ВДИ. – 1984. – № 3. – С. 3-23.
20. Немировский А. И. Этруски. От мифа к истории / А. И. Немировский. – М., 1983. – 261 с.
21. Писаревский Н. П. А. И. Немировский и историография античности второй половины XX века. К 80-летию со дня рождения ученого // Вестник ВГУ. – Серия 1. Гуманитарные науки. – 1999. – № 1. – С. 164-181.
22. Риджуэй Д. Этруски / Д. Риджуэй // КИДМ. – М., 2011. – Т. 4. – С. 754-803.
23. Робер Ж.-Н. Этруски / Ж.-Н. Робер ; [пер. с фр. С. Ю. Нечаева]. – М., 2007. – 368 с.
24. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М., 1987. – 782 с.
25. Сафронов А. В. Новые данные о миграциях «народов моря» / А. В. Сафронов // Вестник МГОУ. – Серия: История и политические науки. – 2012. – № 5. – С. 39-45.
26. Суриков И. Е. «Круг земель» и переселение народов в Средиземноморье (XI – IX вв. до н. э.) / И. Е. Суриков, О. В. Сидорович // Всемирная история: в 6 т. – М., 2011. – Т. 1. – С. 407-414.
27. Фридрих И. Краткая грамматика хеттского языка / И. Фридрих. – М., 1952. – 200 с.
28. Харсекин А. И. Этруски / А. И. Харсекин // СИЭ. – Т. 16. – М., 1976. – Стб. 673-675.
29. Цымбурский В. Л. [Рец.] / В. Л. Цымбурский // ВДИ. – 1986. – № 3. – С. 178-185. (рец. на кн.: Немировский А. И. Этруски. – М., 1983. – 261 с.).
30. Цымбурский В. Л. Греч. PURGOS «башня» и слав. *PORĠЪ «порог, притолока»: к возможности сопоставления / В. Л. Цымбурский // STROMATEIS. Вопросы классической филологии. – Вып. XII. – М., 2002. – С. 1-13.

31. Цымбурский В. Л. Греческий глагол *ταρχύω* «погребаяю» и малоазийский миф о поражении бога-победителя / В. Л. Цымбурский // ВДИ. – 2007. – № 1. – С. 152-169.
32. Эргон Ж. Повседневная жизнь этрусков / Ж. Эргон ; [пер. с фр. А. Б. Овезовой]. – М., 2009. – 334 с.
33. Яцемирский С. А. Опыт сравнительного описания минойского, этрусского и родственных им языков / С. А. Яцемирский. – М., 2011. – 312 с.
34. Aigner-Foresti L. Die Etrusker und das frühe Rom / L. Aigner-Foresti. – Darmstadt, 2003. – 172 S.
35. Bloch R. The Etruscans / R. Bloch. – N. Y., 1958. – 262 p.
36. Brandenstein W. Tyrrhener / W. Brandenstein // RE. – 1948. – Bd. VIIA. – Sp. 1909-1938.
37. Bryce T. The 'Eternal Treaty' from the Hittite perspective / T. Bryce // BMSAES. – 2006. – № 6. – P. 1-11.
38. Bryce T. The Routledge handbook of the people and places of Ancient Western Asia. The Near East from the Early Bronze Age to the fall of the Persian Empire / T. Bryce. – L., N. Y., 2013. – 944 p.
39. Camporeale G. Miniere e metalli alle origini dell'Etruria storica: la fase "villanoviana" / G. Camporeale // Gli Etruschi / [ed. M. Pallottino]. – Milano, 1998. – P. 23-33.
40. Camporeale G. On Etruscan Origins, Again / G. Camporeale // Etruscan Studies. – 1997. – Vol. 4. – P. 45-51.
41. Chantraine P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots : en 4 t. / P. Chantraine. – P., 1977. – Т. 4,1: P-Y. – P. 963-1164.
42. Collis J. The European Iron Age / J. Collis. – L.; N. Y., 2003. – 192 p.
43. Craig Melchert H. Tarḫuntašša in the SÜDBURG Hieroglyphic Inscription / H. Craig Melchert // Recent Developments in Hittite Archaeology and History: Papers in Memory of Hans G. Güterbock / [ed. K. AslihanYener, Harry A. Hoffner, Jr]. – Wainona Lake, 2002. – P. 137-143.
44. Craig Melchert H. The borders of Tarhuntassa revisited / H. Craig Melchert // VITA. Festschrift in Honor of Belkis Dinçol and Ali Dinçol. – Istanbul, 2007. – P. 507-513.
45. D'Agostino B. Grecs et «indigènes» sur la côte tyrrhénienne au VIIe siècle : la transmission des idéologies entre élites sociales / B. D'Agostino // Annales. Économies, Sociétés, Civilisations. – 1977. – Vol. 32. – № 1. – P. 3-20.
46. De Simone C. La Nuova Iscrizione 'Tirsenica' di Lemnos (Efestia, teatro): considerazioni generali / C. de Simone // Rasenna: Journal of the Center for Etruscan Studies. – 2011. – Vol. 3. – P. 1-34.

47. *Eichner H.* Neues zur Sprache der Stele von Lemnos (T. 1) / H. Eichner // *Journal of Language Relationship. Вопросы языкового родства.* – 2012. – № 7. – P. 9-32.
48. *Forsythe G. A.* Critical history of Early Rome. From prehistory to the First Punic War / G. A. Forsythe. – Berkeley; Los Angeles; L., 2005. – 401 p.
49. *Frisk H.* Griechisches etymologisches Wörterbuch : in 3 Bde. / H. Frisk. – Heidelberg, 1960. – Bd. 2: Кρ-Ω. – 1154 S.
50. *Gates C.* Ancient Cities: The archaeology of urban life in the Ancient Near East and Egypt, Greece and Rome / C. Gates. – L., N. Y., 2013. – 464 p.
51. *Gurney O. R.* Anatolia C. 1600-1380 B. C. / O. R. Gurney // *CAH².* – Cambr., 1973. – Vol. 2: Pt 1. – P. 659-685.
52. *Harrel-Courtes H.* Etruscan Italy / H. Harrel-Courtes. – N. Y., 1964. – 226 p.
53. *Heurgon J.* A propos de l'inscription «tyrrhénienne» de Lemnos / J. Heurgon // *CRAI.* – 1980. – Vol. 124. – № 3. – P. 578-600.
54. *Körte G.* Etrusker / G. Körte // *RE.* – 1907. – Bd. VI. – Sp. 730-770.
55. *Martha J.* Etrusci / J. Martha // *DA.* – 1892. – T. 2. – P. 1. – P. 817-849.
56. *Mora C.* On some clauses in the Kurunta Treaty and the political scenery at the end of the Hittite Empire / C. Mora // *Hittite Studies in honor of Harry A. Hoffner, Jr: on the occasion of his 65th Birthday* / [ed. G. Beckman, R. Beal, G. McMahon]. – Eisenbrauns, 2003. – P. 289-296.
57. *Müller K. O.* Die Etrusker / K. O. Müller, W. Deeke. – Stuttgart, 1877. – Bd. 1. – 516 S.
58. *Ostman R.* Etruscan Italy / R. Ostman // *Ancient Europe 8000 B. C.-A. D. 1000: Encyclopedia of the Barbarian World* / [ed. P. Bogucki, P. J. Crabtree]. – N. Y., 2004. – Vol. 2. – P. 260-267.
59. *Pallottino M.* Carattere e funzione dell'esperienza storica degli Etruschi / M. Pallottino // *Gli Etruschi* / [ed. M. Pallottino]. – Milano, 1998. – P. 16-22.
60. *Prayon F.* Die Etrusker: Geschichte, Religion, Kunst / F. Prayon. – München, 1996. – 128 S.
61. *Recke M.* Der Blick von außen – kulturelle Beziehungen Pamphiliens zu Zypern in der späten Bronze und frühen Eisenzeit / M. Recke // *Zypern – Insel im Schnittpunkt interkultureller Kontakte Adaption und Abgrenzung Vonder Spätbronzezeit bis zum 5. Jahrhundert v. Chr.* / Hrsg. R. Bol, K. Kleibl, S. Rogge. – Münster, 2009. – S. 265-288.
62. *Ridgway D.* The Etruscans / D. Ridgway // *CAH².* – Cambr., 1988. – Vol. 4. – P. 634-675.
63. *Scullard H. H.* A History of the Roman World from 753 to 146 B. C. / H. H. Scullard. – L., 1961. – 465 p.

64. *Stoddart S.* Historical dictionary of the Etruscans / S. Stoddart. – Lanham, 2009. – 320 p.
65. *Tykot R.* Sea Peoples in Etruria? Italian Contacts with the Eastern Mediterranean in the Late Bronze Age / R. Tykot // *Etruscan Studies.* – 1994. – Vol. 1. – P. 59-83.
66. *Woudhuizen F. C.* The Ethnicity of the Sea Peoples : Doctoral Thesis / F. C. Woudhuizen ; Erasmus Universiteit Rotterdam. – Rotterdam, 2006. – 168 c.

Янко А. Л. Вновь о прародине этрусков

В статье критически анализируются работы российского исследователя А. И. Немировского, целью которых является попытка найти прародину этрусков на южном побережье Малой Азии. Автор не согласен с его выводами о том, что предки этрусков пришли на Апеннинский полуостров как целиком сформировавшийся на некоей прародине этнос, и опровергает наиболее неудачные аргументы исследователя.

Ключевые слова: этруски, хетты, Памфилия, историография.

Yanko A. L. The ancestral home of the Etruscans, again.

The article deals with critical analysis of papers, written by Russian historian A. I. Nemyrovski who endeavoured to place the Ancestry home of Etruscans in southern Asia Minor. Disagree with his conclusions that the ancestors of Etruscans came to the Apenine peninsula as a wholly formed (in some other place) ethnos; the author disproves some of the feeble arguments of the scholar.

Keywords: Etruscans, Hettites, Pamphylia, historiography.